

מובא במשנה ארבעת אבות הנזיקין, שור בור מבעה והבער, שכל אחד שונה בתכונת היזקו מחברו. אך המשנה אומרת שיש צד ששווה ביניהם, והוא שדרכן לילך ולהזיק ושמירת ההזיק עליך, ואם הזיק חייב לשלם במיטב הארץ.

הגמרא מבינה שא"כ יש צד ששווה גם בין האבות הנזיקין, ע"כ מבררת הגמרא מה הצד השווה ביניהם? ומביאה ארבע שיטות: א. אביי. ב. רבא. ג. רב אדא בר אהבה. ד. רבינא. השתיים האחרונות, רב אדא בר אהבה ורבינא מביאים את שיטתם מברייתא ומשנה. אך אביי ורבא יוצרים מחדש את 'הצד השווה' וכך לשון הגמרא:

הצד השווה שבהן. לאתויי מאי? **אמר אביי: לאתויי אבנו סכינא ומשאו שהניח בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו..** לעולם דאפקרינהו, ולא דמו לבור, מה לבור שכן אין כח אחר מעורב בו, תאמר בהני שכן אחר מעורב בהן? **אש תוכיח!** מה לאש שכן דרכו לילך ולהזיק. **בור תוכיח!** וחזר הדין. **רבא אמר: לאתויי בור המתגלגל ברגלי אדם וברגלי בהמה..** לעולם דאפקרינהו, ולא דמי לבור, מה לבור שכן מעשיו גרמו לו, תאמר בהני שאין מעשיו גרמו לו? **שור יוכיח!** מה לשור שכן דרכו לילך ולהזיק. **בור תוכיח!** וחזר הדין, לא ראי זה כראי זה.

אביי מבאר ש'הצד השווה' בא ללמד דין של אבנו סכינא ומשאו שהניח בראש הגג והפקירן, ונפלו ברוח מצויה לרשות הרבים והזיקו (לאחר שנח). חייב המזיק בתשלומי מיטב, ושמירתו עליו.

רבא מבאר ש'הצד השווה' בא ללמד דין של בור המתגלגל, כלומר אדם שם אבן או חפץ ברשות הרבים, ואדם או בהמה גלגלו את האבן והזיקה לאחר שינוי מקומה. חייב המזיק בתשלומי מיטב, ושמירתו עליו.

הרי"ף לא הביא על אתר את כל אלו האוקימתות, וסבר הרא"ש לומר שהסיבה היא משום שכולם הלכות פסוקות ולא חלקו זה על זה, וכך לשונו (שם פ"א):

רב אלפס ז"ל לא הביא בחבורו כל הני אוקימתא דהני אמוראי אף על גב דכולן הלכות פסוקות הן ולא פליגי אהדדי אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי.

אמנם הנצי"ב במרומי שדה תמה על שיטת הרא"ש, וזה לשונו (מהדור"ת ד"ה לאתויי):

הרי"ף לא הביא כל הסוגיא, וכתב הרא"ש דהכל פשוט. ותמינהי האיך פשוט דאבנו סכינא ומשאו ובור המתגלגל חייב משום בור, והא לא דמי לבור אלא אביי ורבא העלו הכי, וא"כ נצרכו טובא להשמיענו!

כלומר, אין הדברים פשוטים כ"כ שהרי הגמרא כבר מעירה שאין הדימיון לבור הוא באופן ישיר. ונראה שהרי"ף כן מבין שרבא ואביי חולקים, וכך ממשיך הנצי"ב להעיר (שם):

אלא נראה ברור, דבור המתגלגל כבר הביא הרי"ף (בפ' כיצד הרגל) גבי דליל, ואבנו סכינא ומשאו שהניח בריש גגו ונפלו והזיקו בתר דנחו **באמת ס"ל דרבא חולק על אביי.**

עוד מוסיף הנצי"ב (שם):

ובאמת הרי"ף ז"ל הביא דינא דכל אמוראי, לא מיבעי דרבא"א ודרבינא שהן משנה וברייתא, אפילו דרבא הביא בפרק שני גבי קשר דליל, **אבל דאביי לא הביא כלל.**

וכן הביא שהרמב"ם לא הזכיר את אבנו סכינא ומשאו בראש הגג, אלא שהניח ברשות הרבים ממש (ללא כוח אחר שמעורב בו). ויש לעי' מדוע השמיטו את דינו של אביי? ובאמת, סובר הרי"ף שרבא חולק על אביי, ואבנו סכינא ומשאו שהניחו בגג- פטור אליבא דרבא.

הרא"ש נחלק עם 'יש מן הגדולים' האם שלמדים את הצד השווה, מקבל המזיק הנידון גם את הקולות של שני הצדדים או לא? הרא"ש סבר שהולכים לחומרא, ויש מן הגדולים סברו שגם לקולא. המרומי שדה מבאר, שבשאר כל האוקימתות יש לדון לחומרא, אך באוקימתא של אביי- התכוון שיחולו גם הקולות של שני הצדדים, וזה לשונו (שם):

אלא נראה, כלפי שהביא הרא"ש יש מן הגדולים שכתבו, דאינו חייב אלא מה שחייב בשניהם ופטורים מנזקי כלים כמו בור ומטמון כמו אש, והרא"ש דחה דכל דין בור יש להם, והביא ראיה מכל הני אוקימתות דרבא ודרבא"א. **ולי נראה עיקר כדעת הגדולים, דבשלמא אינך אוקימתא ודאי בור נינהו, אלא שלא ידענו מבור לחוד מאיזה טעם, משו"ה נצרכנו לצרוף השור דגם בכ"ג בור הוא, משא"כ אבנו סכינא ומשאו שלא נעשה בור אלא ע"י כח אחר, והאיך אפשר לחייב אחר שנעשה בור, יותר משעת דאזלי שיש להם דין אש דחייב בכלים ומכ"מ פטור מטמון, מכש"כ בתר דנחו דפטורים גם מכלים ופשיטא דפטורים אף מטמון.** דבשלמא העושה בור בידיים בלי כח אחר מעורב, גזרה התורה דחייב בטמון ופטור מכלים, אבל בשלא נעשה בור אלא ע"י כח אחר האיך אפשר לחייב טמון יותר מאילו לא נעשה בור. **וא"כ צדקו דלאביי פטור דתרווייהו אית ביה כלים וטמון..**

אביי סובר שאבנו סכינא ומשאו שהיו בראש הגג, כוח אחר מעורב בו, ואינו נעשה מזיק אלא ע"י אותו הכוח. מה שאין בבור המתגלגל, שהוא בור, ונוסף לו כוח אחר שמחזק את הנזק מעוד כיוון. ובנזקה הזו חולקים אביי ורבא, **אביי** סובר שהצד השווה הוא **יצירה חדשה** לגמרי! ולכן יש כאן מזיק שפטור מכלים כבור, ופטור מטמון כאש. מה שאין כן **בבור** המתגלגל שישודו הוא הבור, ונוסף אליו חומרת השור (סוף סוף הוא נקרא בשם מזיק בור). ואין הוא נחשב כלל יצירה חדשה, והצד השווה ז"א שווה לאב שכבר קיים.

ונראה לענ"ד שהדבר נוגע בשיטתם הפנימית, רבא איש המסגרת (עיי' עין איה ברכות מח.), מגדיר את 'הצד השווה שבהן' לאב קיים (מדגיש את השווה שבהן). אביי איש שמחוץ למסגרת, מוצא יצירה חדשה בהגדרת 'הצד השווה' כיצירה חדשה (בדגש על 'הצד').